

Cech tesařů a zedníků Domažlice
[1780]–[1859]

Inventář

EL NAD č.: 1564

AP č.: 386

Mgr. Radka Kinkorová

Horšovský Týn 2012

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archivního fondu	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu.....	4
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7
Inventární seznam	8

I. Vývoj původce archivního fondu

Počátky cechovního systému v českých zemích úzce souvisejí se zakládáním měst a s rozvojem řemeslné výroby. Sdružení řemeslníků, která záhy vznikala, neměla svoji působnost pouze v otázce spolčování řemeslníků stejného nebo podobného oboru z hlediska ekonomického, ale sehrála rovněž svoji důležitou korporativní roli v otázce sociální a náboženské. Cechovní organizace měly svoji pevně určenou hierarchizovanou podobu. V čele cechů stáli cechmistři, kteří dbali na to, aby se členové cechovních sdružení důsledně řídili pravidly stanovenými v cechovních statutech neboli artikulích, zahrnujících normativy pro provozování řemesla, výuku řemeslnického dorostu a rovněž zásady dobrých mravů. Cechy dohlížely na kvalitu produkce, zejména při výročních trzích, sledovaly dodržování zavedených pracovních postupů, dozíraly rovněž na ceny výrobků, mzdy a počty učedníků a tovaryšů a organizovaly či určovaly nákup surovin.

Zednické řemeslo nesporně provázelo zakládání a budování měst od samého počátku. Řemeslo provozovali nejen tuzemští mistři, ale zedníci nezřídka pocházeli z oblasti dnešního Německa a Itálie. Ve značném počtu se zedníci v českých zemích objevují v průběhu 14. století, ale z této doby nejsou doložena žádná bratrstva cechovního charakteru. I v ostatních zemích se cechovní sdružení zakládala oproti jiným řemeslům poměrně opožděně. Vyplývalo to ze skutečnosti, že zedníci většinou pracovali v hutích a byli najímáni na určitou stavbu. Zedníci vykonávali řemeslo svobodně, byli zaměstnání v hutích nebo byli organizováni cechově.¹ Roku 1485 byl založen cech zedníků a kameníků na Starém Městě pražském, který snad byl podle pozdějších zpráv jediný v zemi a v ostatních městech měl své členy a starší, kteří opatrovali vlastní pokladnici.²

Zedníci prováděli základní stavební práce: stavěli základy, zdily obvodové i vnitřní zdi, vyzdívali klenby, kladli dlažbu, omítali, osazovali schody a veřeje, zhotovovali podklady pod trámy a bourali. Kamenné stavby se od počátku neobešly bez tesařských prací na krovech a v interiéru. Tesaři připravovali trámy, latě, schodiště, podlahy, stavební konstrukce obytných domů, mostů, kostelů atd., ale také celodřevěné stavby. Rovněž doklady o větším množství specializovaných stavebních řemeslníků – tesařů pocházejí z počátku 14. století.³ O jejich propojenosti se zedníky svědčí i časté slučování do společných cechů, jako je tomu v případě domažlického cechu tesařů a zedníků.

Vznik cechu tesařů a zedníků v Domažlicích lze předpokládat až v průběhu 18. století. V soupisu cechmistrů domažlických cechů a spolků z roku 1657 se cech tesařů a zedníků zatím neuvádí.⁴ Jeho statuta se rovněž nedochovala, známe však přípis zemské vlády v Horních Rakousích ze 4. srpna 1755, jímž se do Domažlic doručily artikule cechu tesařů ve Vídni.⁵ Také zápis z radního protokolu z roku 1770,⁶ v němž se řeší písemná žádost cechu tesařů a zedníků o přidělení místa v kostele pro novou korouhev a rovněž o určení pořadí pro cech v procesích, svědčí o dosud nepevném zakotvení cechu v cechovním systému města.

V čele cechu stáli dva starší mistři, kteří zastupovali cech navenek. Volení bývali na cechovních shromážděních v přítomnosti rychtáře a konšelů a potvrzování městskou radou,

¹ JÁSEK, Jaroslav. Cechovní mistři vápna a kamene. *Heraldická ročenka 1992*. Praha : Heraldická společnost, 1992, s. 60.

² WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha, 1909, s. 98 a týž. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906, s. 616–617.

³ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906, s. 182.

⁴ Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně (dále SOKA Domažlice). Archiv města Domažlice (dále AM Domažlice), katalog *Skupina vybraných spisů [1380]–1825*, katalogové č. 1389. Poznámání cechmistrů z roku 1657, předchozí sign. R II 116.

⁵ SOKA Domažlice, AM Domažlice, katalog *Skupina vybraných spisů [1380]–1825*, katalogové č. 1402, předchozí sign. R II 130, opis statut, zasílaný původně v příloze přípisu, se však nedochoval.

⁶ SOKA Domažlice, AM Domažlice, radní protokol z roku 1770, pův. sign. A 6, fol. 41, § 19.

kteří skládali přísahu.⁷ Tito volení představitelé cechu také spravovali cechovní pokladnici, ve které bylo uloženo cechovní jmění a cechovní dokumenty: privilegia, učňovské a tovaryšské listy a knihy. K povinnostem cechmistrů patřila kontrola řemeslné výroby, výkon cechovního soudnictví a předsedání a svolávání cechovních schůzí. Dozorem nad cechy byli pověřeni cechovní inspektoři (komisaři), jejichž funkce dohlížitelů nad činností cechů byla zřízena v roce 1731 Generálním cechovním patentem pro české země.

Všeobecná konzervativnost cechovní organizace zabraňovala rozvoji řemesel a výroby, proto se kontroly řemesel ujal stát. V Generálních cechovních artikulech pro cechovní pořádky dědičných zemí českých ze dne 5. ledna 1739 bylo ukotveno sjednocení cechovních předpisů, zejména v oblasti vzdělávání řemeslnického dorostu, mzdových poměrů a získávání mistrovského práva. Generální cechovní patenty vydané Karlem VI. v roce 1731 a 1739 zásadně oklestily práva cechů, které se v podstatě od 16. století přestaly vyvíjet.

Cech tesařů a zedníků v Domažlicích sdružoval v roce 1787 osm, v roce 1792 jedenáct a koncem devadesátých let 18. století třináct mistrů (z toho sedm zedníků). Mistři, tovaryši a učni pocházeli nejen z Domažlic, ale i ze širokého okolí (Šitboř, Lštěň, Semněvice, Nový Kramolín, Pasečnice, Úlíkov, Babylon, Zahořany, Mrákov, Česká Kubice, Koloveč atd.). Mezi členy cechu se objevují známá jména zednických mistrů, kteří předávali řemeslo z otce na syna: Kostlivý, působil hojně v Domažlicích a v Klenčí pod Čerchovem, Zahořík (Jiří Zahořík vyhotovil plány k přestavbě děkanského kostela Narození Panny Marie v Domažlicích),⁸ Zelenka (známá stavitelská rodina Zelenkových) apod.

Cech tesařů a zedníků působil v Domažlicích do konce dubna 1860, kdy byly všechny cechy zrušeny císařským patentem z 27. prosince 1859, č. 227/1859 říšského zákoníku, který vstoupil v platnost dne 1. května 1860. Ten v úvodním článku III zrušil veškeré dosavadní předpisy o získávání živnostenského oprávnění a také ostatní starší normy o provozování živností, které byly v rozporu s novým živnostenským řádem, který zavedl. Tento řád nahradil dosud existující cechy živnostenskými společenstvími (§§ 106–130).

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Jedna kniha a jeden karton spisů domažlického cechu tesařů a zedníků byly do Státního okresního archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně předány Muzeem Chodská dne 30. dubna 2001 (úřední záznam o převzetí archiválií č. j. 468/2001 ze dne 4. května 2001, číslo přírůstku 43/2001). Pečetidlo bylo do okresního archivu převzato z okresního vlastivědného muzea v Domažlicích v září 1965 společně s dalšími typáři, které se staly součástí Sbírký pečetidel, štočků a razítek. V původním Soupisu pečetidel z roku 1965, autor Jan Kvídera, bylo pečetidlo domažlického cechu tesařů a zedníků zařazeno pod i. č. 12. V roce 2010 bylo delimitováno do archivního fondu Cech tesařů a zedníků Domažlice (č. j. SOAP/010-0377/2010 ze dne 29. dubna 2010).

O původním uložení cechovních dokumentů se nedochovaly žádné záznamy, zřejmě však byly dochované archiválie v době existence cechů uloženy společně s dalšími cechovními písemnostmi v cechovní truhle a opatrovány volenými cechmistry.

O ztrátách dokumentů se nezachoval žádný písemný záznam.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Cechovní písemnosti se z obecných příčin dochovaly jen v omezeném množství: § 130 zákona č. 227/1859 říšského zákoníku, ustanovil, že jmění zrušených cechů přechází na nová

⁷ K jejich volbě a přísaze viz SOkA Domažlice, AM Domažlice, radní protokol z roku 1770, pův. sign. A 6, fol. 13, § 11; fol. 16, § 8 nebo AM Domažlice, radní protokol z let 1775–1776, pův. sign. A 8a, fol. 66–67, § 12.

⁸ VANĚK, Ferdinand – HOSTAŠ, Karel. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Domažlickém*. Praha, 1902, s. 34.

řemeslnická společenstva. Později pravděpodobně docházelo k tomu, že byly ponechávány především vizuálně poutavé dokumenty a části majetku bývalých cechů, které se později dostaly do muzeí.⁹

Archivní fond Cech tesařů a zedníků Domažlice obsahuje archiválie z let [1780]–[1859]. Dolní hranici časového rozsahu tvoří odhad vzniku pečetidla. Horní hranice časového rozsahu archivního fondu je stanovena odhadem a tvoří ji odhad časového rozsahu soupisu tovaryšů. V programu pro evidenci archiválií (PEvA) došlo ke změnám v časovém rozsahu v důsledku upřesnění časového rozsahu spisů. Změny rozsahu v bm způsobilo přemanipulování a nové přeměření dochovaných archiválií.

Archivní fond nebyl ve Státním okresním archivu Domažlice dosud zpracováván.

Agenda cechu se zachovala velmi torzovitě, archivní fond v současné době tvoří jedna úřední kniha, jedno pečtidlo a jeden karton spisů, který obsahuje především osobní doklady členů cechu: potvrzení mistrů o vyučení, přijímání za mistra, atesty, vysvědčení chudoby, vysvědčení z nedělní školy a vysvědčení o nabytém školním vzdělání. Poté, co byla zavedena povinná školní docházka, vešlo v platnost nařízení z 9. prosince 1779, že do učení (ani do služby) nesmějí být přijímáni ti, kteří by nedoložili potvrzení, že byli ve škole vyučováni náboženství a z něho také vyzkoušeni. Toto nařízení bylo znovu opakováno 28. prosince 1780 a 30. října 1781. Nařízením ze dne 19. prosince 1779 měli duchovní dohlížet na to, aby mladí nebyli přijímáni do učení bez vysvědčení o absolvování předepsaného povinného školního vzdělání. Školním patentem Marie Terezie z 6. prosince 1774 bylo nařízeno, aby mládež do dvaceti let navštěvovala po nedělních odpoledních bohoslužbách opakovací hodiny, tzv. nedělní školu, a žádný učeďník neměl být propuštěn, dokud se neprokázal vysvědčením z nedělní školy, vyjma ty, kteří absolvovali všechny čtyři třídy hlavní školy.

Výuční listy obdrželi učeďníci, které mistr prohlásil za vyučené. Po přezkoumání průběhu učení staršími cechu, popř. přijetí mezi tovaryše, byl vyhotoven výuční list, na němž starší cechu potvrdili svými podpisy a přitíštěním cechovní pečeti, že jmenovaný se řádně vyučil. Výuční listy nebyly předávány tovaryšům do vlastních rukou, ale podle druhého článku generálního cechovního řádu z roku 1731 byly originály výučních listů ponechávány v pokladnici cechu, u jehož mistra byl tovaryš vyučen, až do té doby, než se tovaryš někde ucházel o získání mistrovského práva. Dalšími zachovanými osobními doklady jsou osvědčující listy (atesty), na nichž cechovní starší osvědčují tovaryšům, že se při jejich cechu vyučili. Takový osvědčující list, zavedený generálním cechovním řádem z roku 1731, si měl každý tovaryš opatřit před odchodem na zkušenu neboli vandr. Ve fondu se ještě zachovalo několik potvrzení městské rady, která dosvědčuje, že jmenovaný při přijímání za mistra zaplatil řádně všechny poplatky.

Osobní doklady členů cechu dochované ve fondu Cech tesařů a zedníků Domažlice byly uspořádány abecedně, aby zůstaly vcelku dokumenty téhož řemeslníka.

Pečtidlo bylo zařazeno podle zákona č. 499/2004 Sb. do I. kategorie, spisy a úřední kniha do II. kategorie. Jazykem archiválií je čeština a němčina.

Kniha zápisů z cechovních schůzí (i. č. 1) byla restaurována Jiřinou Vasiovou v konzervátorské dílně Státního okresního archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně v roce 2002 (viz konzervační protokol č. 9/2002). Při restaurátorském zásahu byl poškozený knižní blok rozešit, jednotlivé papíry ošetřeny a poté znovu sešity do bloku, který byl opatřen nově vyrobenými nasazovanými deskami.

Rovněž 221 listů aktového materiálu prošlo v roce 2002 konzervátorským zásahem, který provedla ing. Lucie Šimková (viz konzervační protokol č. 6/2002).

⁹ K tomu více SEDLÁK, Vladimír J. O ceších a jejich archivech. In *Archivní příručka : sborník přednášek o archivní praxi*. Uspořádali Miloslav Volf a Antonín Haas. Praha : Svoboda, 1948, s. 222.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Údaje o fungování cechu na konci 18. a počátku 19. století poskytuje jediná dochovaná úřední kniha, která obsahuje zápisy ze schůzí cechu, na nichž se řešily všechny cechovní záležitosti, a soupis mistrů a tovaryšů.

Významnou součástí spisů jsou roční vyúčtování cechovního hospodaření, která doplňují informace o cechovní činnosti, o počtech a skladbě členů, o výši poplatků a o příspěvcích pro chudé mistry apod.

Torzovitý spisový materiál doplňují osobní doklady členů cechu, které přinášejí cenné poznatky o oblasti vzdělávání řemeslnického dorostu a udílení mistrovského práva. I z této neúplné cechovní agendy lze vysledovat několik domažlických rodin zastupujících stavební řemesla ve městě. Ač se jedná především o písemnosti dokumentující vzdělávání tovaryšů, nelze s jejich pomocí studovat vandrování tovaryšů, neboť údaje zachycující pohyb tovaryšů mimo město se na nich vyskytují jen sporadicky. Spisy, které se dochovaly v archivním fondu, nepochybně patřily k písemnostem, které zůstávaly uloženy v pokladnici cechu.

Osobní doklady členů cechu obsahují množství dobře zachovaného sfragistického materiálu, ať už jde o otisky osobních pečeti katechetů, farní a městské pečeti (mj. Klenčí pod Čerchovem, Pivoň) nebo např. o další doklad existence cechu kovářů, kolářů, zámečnicků a zedníků v Klenčí pod Čerchovem (oplatková pečeť, atest pro Josefa Träxlera).

Přestože písemnosti cechu se zachovaly pouze torzovitě a ke studiu cechovní problematiky stavebních řemesel bude třeba využít ještě archiválie uložené v jiných archivních fondech, především v archivním fondu Archiv města Domažlice, poskytují významné informace o uvedeném cechu a rovněž přispívají ke studiu cechovních záležitostí v obecné rovině. Mnohé údaje, které poskytuje fond Cech tesařů a zedníků Domažlice ve všech svých diplomatických kategoriích, rozšiřují rovněž naše povědomí v oblasti dějin každodennosti.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Ve Státním okresním archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně archivní fond Cech tesařů a zedníků Domažlice uspořádala a archivní pomůcku zpracovala Radka Kinkorová.

V Horšovském Týně dne 2. listopadu 2012

Radka Kinkorová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně (dále SOkA Domažlice), Archiv města Domažlice, radní protokol z roku 1770, pův. sign. A6, neinv.

SOkA Domažlice, Archiv města Domažlice, radní protokol z let 1775–1776, pův. sign. A8a, neinv.

SOkA Domažlice, Archiv města Domažlice, Katalog Skupina vybraných spisů 1380–1825, katalogové č. 1389, 1402.

Literatura

BLAŽEK, Felix. Z počátků cechů v Domažlicích. *Posel z Domažlic*, roč. 70, 17. 5. 1941, č. 20, nestr.

BLAŽEK, Felix. Spor domažlických cechů s řemeslníky chodských vesnic. *Posel z Domažlic*, roč. 70, 7. 6. 1941, č. 23, nestr.

IMMROVÁ, Kateřina. Řeznický cech v Jaroměři v letech 1621 až 1678. *Stopami dějin Náchodska 14 : sborník Státního okresního archivu Náchod*, 2010, s. 9–51.

JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

JÁSEK, Jaroslav. Cechovní mistři vápna a kamene. *Heraldická ročenka 1992*. Praha : Heraldická společnost, 1992, s. 60–65.

MÜLLER, Karel. Návrh pravidel pro zpracování typářů a dalšího sfragistického materiálu – pečetí a odlitků pečetí. *Archivní časopis*, 1989, roč. 39, s. 215–219.

VOLF, Miroslav – HAAS, Antonín. *Archivní příručka : sborník přednášek o archivní praxi*. Praha : Svoboda, 1948.

VANĚK, Ferdinand – HOSTAŠ, Karel. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Domažlickém*. Praha, 1902.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha, 1909.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha, 1906.

I. Knihy

1	<p>Knihy zápisů ze schůzí cechu, obsahuje rovněž soupis mistrů a tovaryšů
(Protocollum jednání czechovnyho poczestneho poržadku tesaržského a zedniczskeho od Roku 1787 do Roku 1808)
<i>Česky, 22,5 x 35 cm, nová polousňová vazba s původním štítkem, restaurováno J. Vasiovou 2002.</i></p> | 1787–1808 | K1 |
|---|--|-----------|----|

II. Spisy

2	Zápis ze schůze cechu	1829	N1
3	Soupis tovaryšů	[1859]	N1
4	Protokol o řešení přestupku proti cechovním pravidlům	[1820]–[1840]	N1
5	<p>Účetní doklady
(roční vyúčtování 1787–1792, vydání z pokladny 1835, kvitance, dlužní úpisy, opisy nařízení o poplatcích a daních)</p>	1788–1820	N1
6	Tiskopis výučního listu	[1780]– [1850]	N1
7	Osobní doklady členů cechu	1784–1858	N1

III. Typáře

8	<p>Pečetidlo, mosazný kotouč o průměru 37 mm se železnou osmibokou rukojetí, celková výška 52 mm.
V dolní polovině pečetního pole umístěna širočina zkřížená s hoblíkem na rukojeti a sekáčem, nad nimi lžíce a kladívko, v horní polovině tesařský trojúhelník, zcela dole dvě palmové ratolesti, po stranách rozmístěna písmena I T Z W.
Opis mezi linkou a linkou s bodovcem:
KENIKLICHE STAT*TAUS*1780
<i>(lit.: VANĚK, Ferdinand – HOSTAŠ, Karel. Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Domažlickém. Praha, 1902, s. 30)</i></p> | [1780] | T1 |
|---|--|--------|----|

Název archivní pomůcky (archivního fondu):	Cech tesařů a zedníků Domažlice
Značka archivního fondu:	Cech tes.,zed. Domažlice
Časový rozsah:	[1780]–[1859]
Počet evidenčních jednotek:	3 (1 úřední kniha, 1 karton, 1 pečetidlo)
Počet inventárních jednotek:	8
Rozsah v bm:	0,13
Stav ke dni:	2. 11. 2012
Zpracovatel archivního fondu:	Mgr. Radka Kinkorová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Mgr. Radka Kinkorová
Počet stran:	9
Počet exemplářů:	4
Pomůcku schválil:	Mgr. Radka Kinkorová dne 2. 11. 2012 čj. SOAP/010-0684/2012